

Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради

ISSN 2616-5597 (Print)

DOI 10.37915/pa.vi58

ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 58

ХЕРСОН

2025

Збірник наукових праць «Педагогічний альманах» включено до Переліку наукових фахових видань України, категорія «Б» (наказ МОН України № 1188 від 24.09.2020 р.).

Рекомендовано до друку вченою радою Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (протокол №7 від 19.12.2024 р.).

Збірник включено до:
Google Scholar, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Василь	КУЗЬМЕНКО	доктор педагогічних наук, професор, головний редактор (Україна)
Ніна	СЛЮСАРЕНКО	доктор педагогічних наук, професор, заступник головного редактора (Україна)
Ірина	ЖОРОВА	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Анатолій	ЗУБКО	кандидат педагогічних наук, професор (Україна)
Ореста	КАРПЕНКО	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Анна	КЛІМ-КЛІМАШЕВСЬКА	доктор педагогічних наук, професор (Польща)
Олена	КОХАНОВСЬКА	доктор педагогічних наук, доцент, відповідальний секретар (Україна)
Юлія	КУЗЬМЕНКО	доктор педагогічних наук, доцент (Україна)
Ірина	КУЗЬМА	кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Борис	МАКСИМЧУК	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Ярослава	ОСПАНОВА	кандидат педагогічних наук, професор (Казахстан)
Вікторія	СТИНСЬКА	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Олександра	ЯНКОВИЧ	доктор педагогічних наук, професор (Україна)

РЕЦЕНЗЕНТИ: Ірина КОЗЛОВСЬКА – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник (Україна);
Тетяна ПЛАЧІНДА – доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2025. Випуск 58. 213 с.

ISSN 2616-5597 (Друкована версія)

У збірнику наукових праць відомі дослідники, педагоги-практики закладів загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти висвітлюють теоретичні й прикладні аспекти модернізації сучасної освітньої галузі. Упровадження репрезентованих на сторінках збірника наукових праць матеріалів сприятиме вирішенню різноманітних проблем сучасної школи.

Для науковців і педагогів-практиків закладів загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти.

Автори несуть відповідальність за достовірність інформації, точність фактів, цитат, інших відомостей, за порушення авторських прав будь-яких юридичних і фізичних осіб, а також за використання даних, що не підлягають публікації у відкритому друці. Думки авторів можуть не збігатися з думкою редакції. Передрук матеріалів допускається тільки з письмового дозволу редакції. При використанні матеріалів, опублікованих у «Педагогічному альманасі», посилання на збірник наукових праць обов'язкове.

ЗМІСТ

Розділ 1. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ.....	7
<i>Болотникова Т. Г.</i> Система позашкільної освіти України: фізкультурно-спортивний напрям	8
<i>Кармаз М. В.</i> Трансформація освітнього потенціалу музеїв засобами цифровізації і моделювання	17
<i>Кондратець І. В.</i> Педагогічний супровід дитячого слововідкриття в умовах тотального білінгвізму українського суспільства.....	29
<i>Пуїо О. І., Шпак М. М., Чайковська Г. Б.</i> Вплив сенсорно збагаченого предметно-ігрового середовища на формування особистості дошкільника	35
Розділ 2. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	43
<i>Кохановська О. В., Слюсаренко Н. В.</i> Цифровий добробут педагогів: виклики та перспективи в умовах дистанційного навчання	44
<i>Стинська В. В.</i> Методологія наукового дослідження в галузі знань «А Освіта»: ключові орієнтири	50
<i>Богатирьова Т. М., Стрілець Л. А.</i> Медіація в контексті навчання та вивчення іноземної мови: діалог культур	61
<i>Жулінська Г. М.</i> Ключові компоненти соціально-емоційного навчання: сучасні інтерпретації у світовій педагогіці	70
<i>Заплатинський В. М.</i> Навчання з питань воєнних небезпек у базовій середній освіті	80
<i>Шевчик Л. О., Боднар О. С., Шевчик Б. В.</i> Окреслення базових системотвірних та інтегровальних процесів освіти для сталого розвитку	92
Розділ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	100
<i>Іванченко Є. А., Романовський М. В.</i> Використання бойового досвіду підрозділів сил безпілотних систем у процесі модернізації підготовки офіцерів Збройних Сил України	101
<i>Маслій О. М., Попович Л. І.</i> Способи протидії впливу когнітивних викривлень на мислення в навчанні майбутніх офіцерів	107
<i>Георгієв В. М., Кольца А. Є.</i> Особливості формування майбутніх офіцерів із кадрового та організаційного менеджменту у професійній підготовці.....	114
<i>Касаткін О. С.</i> Понятійно-категорійний апарат дослідження генези шкільної літературної освіти в Україні.....	123
<i>Коваленко О. М., Кан О. Ю.</i> Використання англійської термінології у дослідженнях безпілотних повітряних суден.....	133
<i>Літнікова О. І.</i> Завдання на основі oір для розвитку критичного мислення у студентів – морських інженерів.....	143
<i>Одайник С. Ф.</i> Мотиваційні чинники формування потреби педагогічних працівників у професійному розвитку в системі післядипломної освіти.....	151
<i>Швед Г. В.</i> Професійний розвиток педагогічних працівників закладів дошкільної освіти України в умовах війни	158
Розділ 4. ТЕОРІЯ ЗМІСТУ, ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ.....	164
<i>Демченко В. М.</i> Мовна підготовка публічних управлінців: концептуальні виміри.....	165
<i>Завулічна І. І.</i> Добродійність у сфері освіти США: проблеми і перспективи	171
Розділ 5. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА	177
<i>Копилова С. В., Кадецька І. М.</i> Медіалізація соціуму як чинник соціалізації учнівської молоді: нові можливості й небезпеки	178
Розділ 6. ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ	188
<i>Кохановська О. В.</i> Розвиток інноваційних технологій викладання у фармацевтичній освіті України в умовах глобальних цифрових трансформацій (перша чверть ХХІ століття)...	189
<i>Планинда Т. С.</i> Нормативно-правове підґрунтя фізкультурної освіти підлітків (кінець 30-х – початок 40-х рр. ХХ ст.)	196
<i>Тернопільська В. І.</i> Технології навчання фармацевтичної освіти в закладах вищої освіти України (кінець ХХ ст. – перша чверть ХХІ ст.)	204
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	212

**Municipal Higher Educational Institution
«Kherson Academy of Continuing Education»
of Kherson Regional Council**

ISSN 2616-5597 (Print)

DOI 10.37915/pa.vi58

**PEDAGOGICAL
ALMANAC**

PROCEEDINGS

ISSUE 58

KHERSON

2025

УДК 37.013

The collection of scientific proceedings »Pedagogical Almanac« is included in the List of scientific professional publications of Ukraine, category «B» (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1188 dated September 24, 2020).

The proceedings were recommended for publishing by the Scientific Council of Municipal Higher Educational Institution «Kherson Academy of Continuing Education» of Kherson Regional Council (protocol № 7 dated 19.12.2024).

The collection is listed in:

Google Scholar, V. Vernadsky National Library of Ukraine

EDITORIAL BOARD:

Vasyl	KUZMENKO	doctor of pedagogical sciences, professor, head editor (Ukraine)
Nina	SLYUSARENKO	doctor of pedagogical sciences, professor, deputy head editor (Ukraine)
Iryna	ZHOROVA	doctor of pedagogical sciences, professor (Ukraine)
Anatolii	ZUBKO	candidate of pedagogical sciences, professor (Ukraine)
Oresta	KARPENKO	doctor of pedagogical sciences, professor (Ukraine)
Anna	KLIM-KLIMASZEWSKA	doctor of pedagogical sciences, professor (Poland)
Olena	KOKHANOVSKA	doctor of pedagogical sciences, associate professor, executive editor (Ukraine)
Yuliya	KUZMENKO	doctor of pedagogical sciences, associate professor (Ukraine)
Irina	KUZMA	candidate of pedagogical sciences, associate professor (Ukraine)
Borys	MAKSYMCHUK	doctor of pedagogical sciences, professor (Ukraine)
Yaroslava	OSPAANOVA	candidate of pedagogical sciences, professor (Kazakhstan)
Victoria	STYNSKA	doctor of pedagogical sciences, professor (Ukraine)
Oleksandra	YANKOVYCH	doctor of pedagogical sciences, professor (Ukraine)

REFEREES: Iryna KOZLOVSKA – doctor of pedagogical sciences, senior research officer (Ukraine); Tetiana PLACHYNDA – doctor of pedagogical sciences, professor (Ukraine)

Pedagogical almanac: Proceedings / editorial board V. V. Kuzmenko (head editor) and others. Kherson: MHEI «Kherson Academy of Continuing Education», 2025. Issue 58. 213 p.

ISSN 2616-5597 (Print)

The proceedings include research works of famous scholars, pedagogues-practitioners of institutions of general secondary, vocational and higher education. The articles clarify theoretical and applied aspects of contemporary education sector modernisation. Application of research works represented in the proceedings will promote solutions of various problems of the modern school.

The proceedings are recommended for scholars and pedagogues-practitioners of institutions of general secondary, vocational and higher education.

The authors hold responsibility for data authenticity, data, quotations and other information accuracy, infringement of copyright of legal person and individual, use of information not subject to free publishing. Reprint of materials is allowed by the editorial board written permission only. Reference to the proceedings is obligatory in case of use of materials published in «Pedagogical Almanac».

© Pedagogical Almanac, 2025

CONTENTS

UNIT 1. THEORY AND METHODICS OF ORGANISATION OF UPBRINGING PROCESS	7
<i>Bolotnykova T. G.</i> Ukrainian out-of-school education system: physical culture and sports direction .	8
<i>Karmaz M. V.</i> Transforming the educational potential of museums through digitalisation and modelling	17
<i>Kondratets I. V.</i> Pedagogical support for children's word discovery in conditions of total bilingualism of ukrainian society	29
<i>Puio O. I., Shpak M. M., Chaikowska H. B.</i> The influence of a sensory-rich subject-play environment on the formation of a preschooler's personality	35
UNIT 2. THEORY AND METHODICS OF ORGANISATION OF LEARNING PROCESS	43
<i>Kokhanovska O. V., Slyusarenko N. V.</i> Pedagogues' digital well-being: challenges and perspectives in the conditions of distance learning	44
<i>Stynska V. V.</i> Methodology of scientific research in the field of knowledge "A Education": key benchmarks	50
<i>Bohatyrova T. M., Strilets L. A.</i> Mediation in the context of teaching and learning a foreign language: a dialogue of cultures	61
<i>Zhulinska H. M.</i> Key components of social and emotional learning: modern interpretations in global pedagogy	70
<i>Zaplatynskyi V. M.</i> Training in issues of military dangers in basic secondary education	80
<i>Shevchyk L. O., Bodnar O. S., Shevchyk B. V.</i> Outlining basic system-forming and integrating processes of education for sustainable development	92
UNIT 3. THEORY AND METHODICS OF ORGANISATION OF PROFESSIONAL STUDIES.....	100
<i>Ivanchenko I. A., Romanovskyi M. V.</i> The use of combat experience of unmanned systems units in the process of modernising the training of officers of the Armed Forces of Ukraine.....	101
<i>Masliy O. M., Popovych L. I.</i> Methods to counteract the influence of cognitive biases on thinking in the education of future officers.....	107
<i>Heorhiiev V. M., Koltsa A. E.</i> Features of formation of future officers of personnel and organizational management in professional training.....	114
<i>Kasatkin O. S.</i> Conceptual-categorical framework for studying the genesis of school literary education in Ukraine.....	123
<i>Kovalenko O. M., Kan O. Iu.</i> English terminology usage in unmanned aerial vehicle studies	133
<i>Litikova O. I.</i> OLP-based activities to develop critical thinking in marine engineering students	143
<i>Odainyk S. F.</i> Motivational factors for the pedagogical workers' professional development need formation in the system of postgraduate education	151
<i>Shved H. V.</i> Professional development of teaching staff of preschool education institutions of Ukraine in war conditions	158
UNIT 4. THEORY OF CONTENT, ORGANISATION AND MANAGEMENT OF TEACHING AND UPBRINGING PROCESS	164
<i>Demchenko V. M.</i> Language training of public administrators: conceptual dimensions	165
<i>Zavulichna I. I.</i> Philanthropy in the USA education sector: problems and prospects	171
UNIT 5. SOCIAL PEDAGOGY.....	177
<i>Kopylova S. V., Kadetska I. M.</i> Mediatization of society as a factor of socialization of student youth: new opportunities and dangers	178
UNIT 6. HISTORY OF PEDAGOGY	188
<i>Kokhanovska O. V.</i> Development of innovative teaching technologies in pharmaceutical education of Ukraine under the conditions of global digital transformations (the first quarter of the 21st century)	189
<i>Plachynda T. S.</i> Regulatory and legal basis of physical education of adolescents (the late 1930s – early 1940s of the 20th century)	196
<i>Ternopil'ska V. I.</i> Teaching technologies in pharmaceutical education in higher education institutions of Ukraine (late 20th – the first quarter of the 21st century).....	204
INFORMATION ABOUT AUTHORS	212

8. Palasevych, I. (2022). Osoblyvosti rozvytku slovnyka ditei starshoho doshkilnoho viku [Features of vocabulary development in older preschool children]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Drohobych: Vydavnychiy dim «Helvetyka»*, 49 (2), 126–131 [in Ukrainian].

Kondratets I. V.,

orcid.org/0000-0001-7816-0766

PEDAGOGICAL SUPPORT FOR CHILDREN'S WORD DISCOVERY IN CONDITIONS OF TOTAL BILINGUALISM OF UKRAINIAN SOCIETY

The article is devoted to highlighting the theoretical and practical aspects of the pedagogical problem of word discovery in preschool children in the conditions of chronic and total bilingualism of Ukrainian society. The relevance of the issue of activating children's vocabulary is substantiated and the significant role of Ukrainian speech in the conditions of the revival of the nation and the strengthening of identification by each citizen against the background of the war of aggression and the destruction of national markers is clarified. The essence of the definitions of "Ukrainian bilingualism", "children's vocabulary", "children's word discovery" and "pedagogical support" is clarified. A theoretical analysis of scientific and methodological sources regarding the tasks and professional means of activating the dictionary in children of different age categories is presented. Means that will contribute to the enrichment of children's vocabulary, cultivation and stimulation of word discovery are outlined and the pedagogical conditions under which the specified methods and techniques are implemented in an effective manner are characterized. The features of pedagogical support for children's word discovery are considered, namely: interest, responsibility and a high level of national consciousness and speech culture of the teachers themselves; formation of ideas, professional skills and abilities; ensuring psychosocial well-being in preschool children, which is a priority for preschool educational institutions during the war. The prospects for pedagogical support for children's word discovery are indicated: active use by educators of innovative technologies in the field of game, speech, literary, artistic and creative activities; ensuring consistency and continuity.

Key words: pedagogical support, word discovery, preschool children, activation of the dictionary, bilingualism, national idea, methods and techniques, innovative technologies.

Дата надходження статті: 27.11.2024 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Примакова В. В.

УДК 159.93:373.2.015.31-053.4]:794.11

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi58.628>

Пуйо О. І.*,

orcid.org/0000-0002-4910-0497

Шпак М. М.*,

orcid.org/0000-0001-7073-4673

Чайковська Г. Б.*,

orcid.org/0000-0003-4614-3843

ВПЛИВ СЕНСОРНО ЗБАГАЧЕНОГО ПРЕДМЕТНО-ІГРОВОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

У статті проаналізовано сучасні підходи до організації сенсорно збагаченого предметно-ігрового середовища в контексті розвитку дошкільної освіти в Україні та у світі. Розкрито вплив сенсорно збагаченого предметно-ігрового середовища як чинника гармонійного розвитку

*© Пуйо О. І.

*© Шпак М. М.

*© Чайковська Г. Б.

і становлення особистості дошкільника в умовах глобалізації. Особливу увагу приділено впливу педагогічних підходів Марії Монтессорі та «Реджіо Емілія» на формування ключових компетентностей дитини дошкільного віку: естетичних, комунікативних, предметно-практичних, сенсорно-пізнавальних і художньо-творчих. Доведено вплив сенсорного наповнення предметно-ігрового середовища на розвиток моторики, мовлення, емоційної сфери та критичного мислення дошкільників; активізацію пізнавальних процесів у зростанні мотивації до пізнання нового в навколишньому середовищі за умови гармонійної організації сенсорно збагаченого предметно-ігрового середовища для дітей дошкільного віку.

У дослідженні висвітлено основні принципи побудови якісного предметно-ігрового простору для дітей дошкільного віку згідно з міжнародною методикою ECERS-3 (Early Childhood Environment Rating Scale – Third Edition), що дозволяє здійснювати комплексне оцінювання умов освітнього середовища загалом і предметно-ігрового середовища зокрема. Окреслено особливості інтеграції сенсорних матеріалів, зон активності та візуально-естетичного оформлення простору в сучасних закладах дошкільної освіти. Представлено педагогічні умови, що сприяють ефективному використанню сенсорно збагаченого середовища для реалізації завдань особистісного розвитку дитини дошкільного віку. Зроблено висновок про потребу системного підходу до створення предметно-ігрового середовища, яке відповідає віковим потребам дітей, сприяє їхній самостійності, креативності, позитивній соціалізації та емоційному благополуччю.

Ключові слова: сенсорно збагачене середовище, предметно-ігрове середовище, педагогіка Марії Монтессорі, Реджіо-підхід, компетентнісний підхід, ECERS-3, ігрова діяльність, особистісний розвиток.

Постановлення проблеми. Сучасна система дошкільної освіти в Україні зорієнтована на створення розвивального освітнього середовища, що відповідає віковим та індивідуальним потребам дитини дошкільного віку. Одним із ключових чинників такого середовища є його сенсорне наповнення, здатне стимулювати пізнавальну активність, креативність, емоційне сприймання та соціальну взаємодію. У зв'язку з цим актуалізується потреба наукового осмислення та практичного втілення сенсорно збагаченого предметно-ігрового середовища в освітньому просторі закладу дошкільної освіти. Проблема полягає у відсутності системного підходу до впровадження ефективних моделей такого середовища, а також у недостатній інтеграції міжнародного досвіду, зокрема методик ECERS-3, Монтессорі, Реджіо-педагогіки, у вітчизняну практику.

Аналіз досліджень. Проблема організації розвивального предметно-ігрового середовища відображена в «Базовому компоненті дошкільної освіти» (2021) [1], а також у працях українських науковців, як-от К. Крутій [10], А. Богуш [2], О. Кононко [9], які досліджували психолого-педагогічні основи сенсорного й особистісного розвитку дошкільників. Значний внесок у розроблення методик сенсорного виховання зробила М. Монтессорі, наголошуючи на ролі самостійної діяльності дитини в організованому середовищі [18]. Реджіо-підхід, започаткований Л. Малагуцці, ґрунтується на принципі «середовища як третього педагога», що сприяє вільному вираженню індивідуальності дитини [17]. Міжнародна методика ECERS-3 пропонує системні підходи до оцінювання якості освітнього середовища, зокрема за критеріями сенсорного, предметного й естетичного наповнення [15]. Проте в науковому просторі недостатньо узагальнено вплив сенсорно збагаченого середовища саме на формування особистості дошкільника, що й зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз впливу сенсорно збагаченого предметно-ігрового середовища на формування особистості дошкільника з урахуванням провідних педагогічних підходів (Монтессорі, Реджіо) і визначення педагогічних умов для його ефективної організації в закладі дошкільної освіти відповідно до вимог міжнародної системи оцінювання якості організації освітнього середовища (ECERS-3).

Виклад основного матеріалу. Формування особистості дитини дошкільного віку нерозривно пов'язане із середовищем, у якому вона зростає та розвивається. У педагогічній

науці усталено розуміння того, що предметно-ігрове середовище виконує не лише функцію простору для діяльності дитини, а й є потужним чинником соціалізації, сенсорного, когнітивного, естетичного й емоційного розвитку.

Сенсорний розвиток у період дошкільного віку вважається базовою передумовою формування мислення, мовлення, уяви та самосвідомості дитини. А. Богуш досліджувала розвиток мовлення дошкільників за допомогою сенсорно збагаченого середовища [2]. Дослідження О. Кононко [9], О. Ярошенко [14] підкреслюють, що якісно організоване предметно-ігрове середовище розвиває цінності співпраці, взаємодії, толерантності, формує базові компетентності, зокрема комунікативну (через ігрові ситуації); художньо-творчу (через маніпуляції з різними матеріалами); сенсорно-пізнавальну (через дослідницьку діяльність). Вплив сенсорно збагаченого предметно-ігрового середовища на формування особистості дитини дошкільного віку вивчали також Н. Гордій [3], З. Зданевич [6], Н. Кащук [7].

Формування основних компетентностей дошкільника за допомогою методики М. Монтессорі, основою якої є спеціально створене сенсорно збагачене предметно-ігрове середовище, досліджували І. Дичківська та Т. Поніманська [5]. Реджіо-підхід, який ґрунтується на різних мовах самовираження дитини через сенсорну різноманітність, вивчали К. Крутій [10], М. Коченгіна [8], Т. Сторож [13], О. Половіна, В. В'юнник [12].

Природа дитини дошкільного віку – це насамперед природа дослідника. Діти дошкільного віку спостерігають, маніпулюють, пробують на дотик і смак, експериментують зі всім навколо, у такий спосіб вивчаючи навколишнє середовище та його можливості. Сенсорно збагачене середовище є однією з найважливіших частин освітнього середовища. **Сенсорно збагачене середовище** – це простір, насичений різноманітними за формою, кольором, текстурою, звуками та запахами елементами, які стимулюють усі канали сприймання дитини. Саме через сенсорне пізнання дитина взаємодіє з навколишнім світом, навчається пізнавати його за допомогою різних аналізаторів, розмірковувати над своїми враженнями, порівнювати, класифікувати, робити емоційно забарвлені висновки. Однак організація такого середовища вимагає ґрунтовних знань психологічних і фізіологічних особливостей розвитку дошкільників кожного вікового періоду.

Педагогічна методика М. Монтессорі передбачає створення спеціального сенсорно збагаченого предметно-ігрового середовища, у якому кожен предмет, їхнє поєднання має дидактичну мету. Дитина отримує свободу вибору та дії, що сприяє розвитку її самостійності, відповідальності та внутрішньої мотивації. Монтессорі-середовище включає дидактичні матеріали для сенсорного розвитку, які мають чітко визначені функції та сприяють систематичному збагаченню сенсорного досвіду [18]. У методиці М. Монтессорі існує динамічний взаємозв'язок між дитиною, дорослим і навчальним середовищем. Дитина керує процесом власного навчання за підтримки дорослих і за сприяння навколишнього середовища. Навколишнє середовище приваблює дитину, і вона вчиться на матеріалах, які знаходить у цьому середовищі [4, с. 13]. М. Монтессорі була переконана, що дорослі мусять облаштовувати для дитини середовище, у якому вона може бути активною [11, с. 74].

Дидактичний матеріал М. Монтессорі дає змогу дошкільнику виділяти ознаки предметів, знаходити схожість, відмінність і градації властивостей; він учить дитину розкладати й аналізувати складний комплекс сприймань, пов'язаних із конкретним об'єктом, який сприймається спочатку як неподільне ціле. Саме в точності й чіткості окремих властивостей, які виділяються за допомогою матеріалу методики, полягає їх цінність для неорганізованого дитячого розуму, який має пізнати навколишній світ у розмірах і формах, у кольорах і тонах тощо [5, с. 80].

Діти дошкільного віку – це насамперед дослідники й експериментатори. Вони пізнають світ руками, за допомогою дотику, у такий спосіб сприймаючи інформацію, щоб передати її мозку. Це навчання відбувається на глибшому рівні, адже дошкільники

не тільки слухають і дивляться, а й інтегрують почуте і побачене з використанням дотику. Це є перехід від пасивного навчання до активного. У класах Монтесорі матеріали привабливі і підготовлені так, щоб дитина тягнулася до них руками, здійснюючи відкриття за допомогою дотику [4, с. 15]. М. Монтесорі вважала, що духовність дитини дорослі також формують через середовище: «Дитина може розвиватися за двох умов. Потрібно створити середовище, яке відповідатиме не лише її фізичним потребам, а й потребам духовного життя» [11, с. 101].

Отже, усебічне формування особистості дитини дошкільного віку, за педагогічною методикою М. Монтесорі, відбувається спонтанно, невимушено й гармонійно через взаємодію із сенсорно збагаченим предметно-ігровим середовищем, ретельно підготовленим дорослими.

Л. Малагуцці розглядає середовище як «третього педагога», де кожна деталь – від освітлення до розташування матеріалів – формує умови для діалогу, експериментування, художнього самовираження. Сенсорна різноманітність у Реджіо-середовищі подається через «сто мов дитини», зокрема музику, пластику, театральну гру, взаємодію з природними матеріалами [17]. Підхід «Реджіо Емілія» ґрунтується на активній ролі дитини в навчальному процесі. Дитина є знавцем, здатним активно взаємодіяти з навколишнім середовищем і застосовувати набуті, конструювати свої власні знання. Основна ідея Реджіо-підходу полягає в тому, що дитина здатна самовиражатися за безліччю способів, які залишаються не поміченими дорослими. Здібності дітей можуть залишитися нерозкритими, якщо не заохочувати до сприйняття, самостійної діяльності, не давати часу і змоги відчувати й взаємодіяти із навколишнім середовищем [8]. Л. Малагуцці був переконаний, що для того, щоб дитина могла виявити свою активність, потрібно насичувати середовище матеріалами або пропозиціями (деякі науковці називають це провокаціями), які стимулюватимуть бажання дитини дослідити те, що її цікавить [12, с. 239].

І педагогіка Монтесорі, і Реджіо-підхід опираються на ключовий вплив середовища на формування гармонійної особистості дитини. Педагогіка Монтесорі передбачає зонування простору для кожної вікової групи, Реджіо-підхід пропонує педагогам вносити зміни в осередки діяльності дітей за результатами спостережень за діяльністю дітей, а отже, не має чіткого поділу на стабільні осередки. У той же час діти дошкільного віку мають у своєму розпорядженні велику кількість різних природних матеріалів і можливість досліджувати їхні властивості, конструювати, розвивати естетичні вподобання. Формуванню естетичного смаку сприяє робота ательєристів, які мають відповідну освіту й організовують осередки творчості так, щоб у дітей формувалася любов до прекрасного, бажання створювати естетику у повсякденному житті.

Варто зазначити, що і педагогіка Монтесорі, і Реджіо-підхід спрямовані на формування ключових компетенцій дитини дошкільного віку. У сенсорно збагаченому предметно-ігровому просторі, маючи можливість обирати, діти багато спілкуються, розвиваючи комунікативні навички, щоразу вдосконалюють свої предметно-практичні та сенсорно-пізнавальні навички, що забезпечує формування відповідних компетенцій, а також розвиток емоційного інтелекту й критичного мислення.

Міжнародна методика ECERS-3 оцінює середовище для дітей дошкільного віку за низкою підшкал, як-от «Простір і вмеблювання», «Повсякденні практики особистого догляду», «Мовлення і грамотність», «Узаємодія», «Види навчально-пізнавальної діяльності», «Структурування програми» [15]. Сенсорна насиченість і багатофункційність предметного оточення згідно з ECERS-3 безпосередньо впливають на якість розвитку дитини, її ініціативність, пізнавальний інтерес, здатність до спілкування та самовираження [16]. Завдяки застосуванню ECERS-3 педагоги мають можливість організовувати предметно-ігрове середовище для дітей дошкільного віку з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей – створювати окремі ігрові осередки, поділяючи їх на «тихі» і «гамірні» з можливістю вільного пересування, пристосовані для дітей

з особливими потребами. Матеріали сортуються за категоріями і доступні для кожного, а ігровий простір обладнаний спеціальним умеблюванням (мольберти, ємності для гри з піском та водою, дитячі кухні, осередки читача). Не менш важливим є осередок усамітнення й візуальне оформлення простору. Слід відзначити, що Монтессорі-педагогіка передбачає комфортні розвиткові осередки для дітей з акцентуванням на їхній стабільності, натомість ECERS-3 акцентовано на оновленні середовища, що відображає поточні інтереси дітей [15]. Такий підхід до організації предметно-ігрового середовища сприяє вільній грі дітей, спілкуванню, розвитку вміння розпізнавати різні емоції та дозволяє робити власні спостереження, висновки в результаті сенсорної, ігрової, художньої діяльності.

Отже, ECERS-3 є не лише інструментом моніторингу, а й практичним орієнтиром для педагогів у створенні високоякісного предметно-ігрового простору для дітей дошкільного віку. Інтеграція критеріїв ECERS-3 у діяльність українських закладів дошкільної освіти дозволяє забезпечити системний підхід до гармонійного формування особистості дошкільника.

Ефективність сенсорно збагаченого предметно-ігрового середовища безпосередньо залежить від організаційно-педагогічних умов, що забезпечують його комплексне функціонування. Такий простір має бути не лише безпечним й естетично привабливим, а й гнучким, динамічним, відкритим до змін за ініціативою самих дітей.

Нами визначено такі **організаційно-педагогічні умови створення сенсорно збагаченого предметно-ігрового середовища**:

1) *створення тематичних осередків діяльності*: сенсорний осередок (тактильні панелі, контрастні за фактурою матеріали, дзеркала, світлові столи); осередок **конструювання** (натуральні та залишкові матеріали різних форм і розмірів); мистецький осередок (матеріали для малювання, ліплення, аплікації, використання нетрадиційних технік); **ігровий осередок** (сюжетно-рольові, театральні, дидактичні ігри); **природничий осередок** (мікролабораторії для дослідів з водою, піском, природними матеріалами). *Простір має бути мобільним: діти можуть самостійно змінювати місця предметів, створюючи нові комбінації*;

2) *доступність і варіативність матеріалів*: усі матеріали мають бути безпечними, відкритими для вільного доступу дитини, представленими в декількох варіантах за формою, кольором, текстурою, функціональністю;

3) *педагогічне супроводження і підтримка самостійності*: роль педагога полягає не в директивному керуванні діяльністю дитини, а в спостереженні, створенні умов для самостійного вибору, наданні емоційної підтримки й ненав'язливої допомоги. *У підході Монтессорі це відображається в принципі «допоможи мені зробити це самому», у Реджіо-підході – у ролі дорослого як співдослідника*;

4) *естетичне оформлення і зв'язок з культурою*: середовище має формувати в дитини почуття краси, гармонії, належності до національної культури. Важливо в організації предметно-ігрового середовища дітей дошкільного віку використовувати предмети українського декоративного мистецтва, природні матеріали, які наявні в цій місцевості, елементи традиційної орнаментики. Таке оформлення сприяє вихованню цінностей і формуванню емоційно-естетичного досвіду;

5) *узаємодія з батьками*: варто залучати батьків до створення й удосконалення середовища – виготовлення матеріалів, участі у проєктах (мистецький, дослідницьких осередків), обміну ідеями й спостереженнями. Це посилює взаємодію в освітньому процесі й забезпечує високий рівень довіри у стосунках.

Висновки. Отже, створення сенсорно збагаченого предметно-ігрового середовища – це результат свідомо спланованої педагогічної діяльності у співпраці з батьками, що вимагає балансу між структурованістю простору й свободою дитини в ньому, між функціоналом предметів та їх здатністю викликати інтерес, стимулювати гру, дослідження, творчість.

Сенсорно збагачене предметно-ігрове середовище є провідним чинником розвитку особистості дитини дошкільного віку. Воно забезпечує умови для цілісного формування когнітивної, емоційної, соціальної, мовленнєвої та творчої сфер.

Теоретичний аналіз педагогічних підходів (Монтессорі, Реджіо-педагогіки, ECERS-3) доводить важливість свободи вибору, естетичного оформлення та сенсорної насиченості середовища для активізації самостійної діяльності дитини й формування в неї базових компетенцій.

Методика **ECERS-3** надає педагогам інструменти для цілісного оцінювання умов середовища, зокрема його сенсорного та пізнавального потенціалу, і є ефективним орієнтиром у створенні сучасного розвивального простору.

В умовах сенсорно збагаченого середовища формуються ключові особистісні якості дошкільника – самостійність, упевненість у собі, ініціативність, емоційна відкритість, креативність, здатність до співпраці й емпатії.

Педагогічний супровід, що базується на повазі до вибору дитини, створює атмосферу довіри, підтримки й розвитку. Саме така взаємодія з дорослими дозволяє середовищу стати не лише фоном для гри, а й активним учасником освітнього процесу.

Подальші дослідження потребують розроблення діагностичних інструментів для оцінювання ефективності сенсорно збагаченого середовища, апробації моделей індивідуалізованого сенсорного простору для дітей з особливими освітніми потребами та вивчення впливу культурно-національного компонента у структурі предметно-ігрового середовища на формування ідентичності дошкільника.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти : наказ МОН України № 33 від 12.01.2021 р. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoi%20osvity.pdf
2. Богуш А. М. *Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти*. Київ : Слово, 2020. 232 с.
3. Гордій Н. Предметно-ігрове середовище як засіб сенсорного виховання дітей 5-го року життя: теоретичний аспект. *Педагогіка*. 2023. Вип. 61, Т. 1. С. 256–263.
4. Дейвіс С. Монтессорі для малюків. Як виховати допитливу й відповідальну дитину. Посібник для батьків. Київ, 2023. 356 с.
5. Дичківська І. М., Поніманська Т. І. М. Монтессорі: теорія і технологія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2009. 304 с.
6. Зданевич Л. В., Попович О. М. До питання особистісного розвитку дітей раннього віку в сенсорно збагаченому середовищі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2019. Вип. 2 (10)/2. С. 55–57.
7. Кащук Н. Специфіка організації предметно-ігрового середовища в контексті сенсорного розвитку дітей раннього віку. URL: <https://ird.npu.edu.ua/files/kachyk.pdf>
8. Коченгіна М. Педагогіка Реджіо Емілія. *Дошкільне виховання*. 2018. № 9. С. 15–22.
9. Кононко О. Л. *Психологія дошкільника: особистісно орієнтований підхід*. Київ : Видавничий дім «Слово», 2017. 276 с.
10. Крутий К. Л. *Сучасна дошкільна освіта: інноваційні підходи*. Херсон : Грін Д. С., 2019. 184 с.
11. Монтессорі М. *Освіта і мир*. Київ, 2023. 166 с.
12. Половіна О., В'юнник В. Архітектура розвивального середовища у реджіо підході: формуємо самовираження дітей п'ятого року життя. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 56, Т. 1. С. 236–242. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/45257/1/Polovina%20O.%20Viunnyk_IP_2022.pdf
13. Сторож В. В. Реджіо-підхід до навчання дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2022. № 1. С. 173–178. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-1-26>
14. Ярошенко О. Г. Формування компетентностей у дітей дошкільного віку засобами ігрової діяльності. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2020. № 2. С. 57–64.
15. ECERS – 3: Шкала оцінювання якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/doshkilna-osvita-2/ecers-3-shkala-otsinyuvannya-yakosti-osvitnogo-protsesu-v-zakladakh-doshkilnoi-osviti>

16. Harms T., Clifford R. M., Cryer D. *Early Childhood Environment Rating Scale – Third Edition (ECERS-3)*. New York : Teachers College Press, 2015. 104 p.
17. Malaguzzi L. Your Image of the Child: Where Teaching Begins. *Exchange Magazine*. 1994. № 3. P. 52–56.
18. Montessori M. *The Discovery of the Child*. New York : Ballantine Books, 1986. 337 p.

References:

1. Basic component of preschool education, Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated January 1, 2021 No. 33. Retrieved from https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
2. Bohush, A. M. (2020). *Movlennievnyi rozvytok ditei doshkilnogo viku v umovakh zakladu doshkilnoi osvity* [Speech development of preschool children in the conditions of preschool institutions]. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
3. Hordii, N. (2023). Predmetno-ihrove seredovyshe yak zasib sensornoho vykhovannia ditei 5-roku zhyttia: teoretychnyi aspekt [Subject-game environment as a means of sensory education of children in their fifth year of life: theoretical aspect]. *Pedahohika*, 61 (1), 256–263 [in Ukrainian].
4. Davis, S. (2023). *Montessori dlia maliukiv* [Montessori for toddlers]. Kyiv [in Ukrainian].
5. Dychkivska, I. M., & Ponimanska, T. I. (2009). *M. Montessori: teoriia i tekhnolohiia* [M. Montessori: theory and technology]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Zdavnych, L. V., & Popovych, O. M. (2019). Do pytannia osobystisnogo rozvytku ditei rannoho viku v sensorno zbahachenomu seredovysshi [On the issue of personal development of early childhood children in a sensory-enriched environment]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu. Seriya: Pedahohika ta psykholohiia*, 2(10/2), 55–57 [in Ukrainian].
7. Kachuk, N. Spetsyfika orhanizatsii predmetno-ihrovoho seredovyssha v konteksti sensornoho rozvytku ditei rannoho viku [Specifics of the organization of the subject-game environment in the context of the sensory development of early childhood]. Retrieved from <https://ird.npu.edu.ua/files/kachyk.pdf> [in Ukrainian].
8. Kochenhina, M. (2018). Pedahohika Reggio Emiliia [Pedagogy of Reggio Emilia]. *Doshkilne vykhovannia*, 9, 15–22 [in Ukrainian].
9. Kononko, O. L. (2017). *Psykholohiia doshkilnyka: osobystisno orientovanyi pidkhid* [Psychology of preschoolers: a personality-oriented approach]. Kyiv [in Ukrainian].
10. Krutii, K. L. (2019). *Suchasna doshkilna osvita: innovatsiini pidkhody* [Modern preschool education: innovative approaches]. Kherson [in Ukrainian].
11. Montessori, M. (2023). *Osvita i myr* [Education and Peace]. Kyiv [in Ukrainian].
12. Polovina, O., & Viunnyk, V. (2023). Arkhitektura rozvyvalnogo seredovyssha u Reggio-pidkhodi: formuiemo samovyrazhennia ditei piatoho roku zhyttia [Architecture of the developmental environment in the Reggio approach: shaping the self-expression of five-year-old children]. *Innovatsiina pedahohika*, 56(1), 236–242. Retrieved from <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/45257/> [in Ukrainian].
13. Storozh, V. V. (2022). Reggio-pidkhid do navchannia ditei doshkilnogo viku [The Reggio approach to teaching preschool children]. *Pedahohichni nauky: teoriia ta praktyka*, 1, 173–178. doi: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-1-26> [in Ukrainian].
14. Yaroshenko, O. H. (2020). Formuvannia kompetentnosti u ditei doshkilnogo viku zasobamy ihrovoi diialnosti [Formation of competencies in preschool children through play activities]. *Pedahohichni protsesy: teoriia i praktyka*, 2, 57–64 [in Ukrainian].
15. Ministry of Education and Science of Ukraine. (n.d.). ECERS – 3: Shkala otsiniuvannia yakosti osvitnoho protsesu v zakladakh doshkilnoi osvity [ECERS – 3: Scale for assessing the quality of the educational process in preschool educational institutions]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/osvita-2/doshkilna-osvita-2/ecers-3-shkala-otsiniuvannya-yakosti-osvitnogo-protsesu-v-zakladakh-doshkilnoi-osvity> [in Ukrainian].
16. Harms, T., Clifford, R. M., & Cryer, D. (2015). *Early Childhood Environment Rating Scale – Third Edition (ECERS-3)*. New York: Teachers College Press [in English].
17. Malaguzzi, L. (1994). Your Image of the Child: Where Teaching Begins. *Exchange Magazine*, 3, 52–56 [in English].
18. Montessori, M. (1986). *The Discovery of the Child*. New York: Ballantine Books [in English].

Puio O. I.,

orcid.org/0000-0002-4910-0497

Shpak M. M.,

orcid.org/0000-0001-7073-4673

Chaikovska H. B.,

orcid.org/0000-0003-4614-3843

THE INFLUENCE OF A SENSORY-RICH SUBJECT-PLAY ENVIRONMENT ON THE FORMATION OF A PRESCHOOLER'S PERSONALITY

The article analyzes modern approaches to organizing a sensory-rich subject-play environment in the context of the development of preschool education in Ukraine and worldwide. The influence of a sensory-rich subject-play environment as a factor in the harmonious development and formation of a preschooler's personality in the context of globalization is revealed. Particular attention is paid to the influence of pedagogical approaches by Maria Montessori and Reggio Emilia on the formation of key competencies in preschool children: aesthetic, communicative, subject-practical, sensory-cognitive, and artistic-creative. The influence of the sensory content of the subject-play environment on the development of motor skills, speech, emotional sphere, and critical thinking of preschoolers is proven; the activation of cognitive processes and an increase in motivation for learning new things in the surrounding environment, provided there is a harmonious organization of a sensory-rich subject-play environment for preschool children.

The study highlights the main principles of building a quality subject-play space for preschool children according to the international methodology ECERS-3 (Early Childhood Environment Rating Scale – Third Edition), which allows for a comprehensive assessment of the conditions of the educational environment in general and the subject-play environment in particular. The features of integrating sensory materials, activity zones, and visually aesthetic space design in modern preschool educational institutions are outlined. Pedagogical conditions that contribute to the effective use of a sensory-rich environment for the realization of tasks of personal development of a preschool child are presented. A conclusion is made about the necessity of a systematic approach to creating a subject-play environment that meets the age-related needs of children, promotes their independence, creativity, positive socialization, and emotional well-being.

Key words: sensory-rich environment, subject-play environment, Maria Montessori pedagogy, Reggio approach, competency-based approach, ECERS-3, play activity, personal development.

Дата надходження статті: 28.11.2024 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Онищук І. А.